

Jak si stojí český knižní trh?

LEA NOVOTNÁ

Svaz českých knihkupců a nakladatelů vydal v listopadu minulého roku pro odbornou i laickou veřejnost zajímavé čtení – *Zprávu o českém knižním trhu 2014/2015*. Zdrojem informací pro autory zprávy byly materiály Národní knihovny ČR – Výkazy o neperiodických publikacích a databáze Česká národní bibliografie.

V roce 2014 **vyšlo** v České republice **asi 16 850 knih**, oproti roku předcházejícímu je to o 100 titulů víc. Velkou část knižního trhu tvoří překladová literatura: ve sledovaném roce 34,6 %, nejvíce se překládá z anglického jazyka (52,6 % z překládané literatury), následuje němčina, a dále v řádu jednotek procent francouzština, slovenština, ruština, španělština, skandinávské jazyky a jiné, které však v procentuálním zastoupení nepřesáhnou dvě procenta.

V tematickém zastoupení největší **podíl knižní produkce** představuje v ČR dětská literatura, počet titulů se během posledních deseti let zdvojnásobil. Naprosto opačný trend je u vysokoškolských učebnic, jejichž produkce poklesla meziročně o 22,5 %. Vyjádříme-li tento stav procenty, dětská literatura představuje 10,7 % titulů vydaných v r. 2014 a vysokoškolské učebnice 6,5%. Informace, že učebnice pro základní a střední školy zabírají pouze 2,8 % produkce roku 2014, je alarmující.

Méně přesné jsou údaje o aktuálním **objemu českého knižního trhu**, protože neexistuje systematická evidence prodeje knih a potřebné údaje lze nejlépe zjistit ze zveřejněných tržeb knižních distributorů a odhadů obrátu nakladatelů s vlastním prodejem. Vytvořenou metodikou vyšel SČKN objem knižního trhu přibližně na 7,2 mld. Kč včetně DPH a číslo je podobné letům 2013 a 2012. Ještě méně snadné je uvést průměrnou cenu knih v ČR; i zde museli tvůrci zprávy vycházet z omezených údajů a statistik a pracovat s čísly poskytnutými částí nakladatelů, knihkupců a distributorů. Průměrná cena knihy v klasických knihkupectvích byla zhruba 240 Kč.

V roce 2014 byla u knih uplatňována snížená sazba DPH ve výši 15 %, v roce 2015 ve výši 10 %.

Co nás nejvíce zajímá je, jak si stojí mezi 2 585 aktivními nakladateli z roku 2014 Masarykova univerzita.

Pokud jde o **počet vydaných titulů**, obsadila MU s 343 tituly šesté místo za nakladateli – Grada Publishing (348), MOBA (359), Univerzita Karlova (373), Euromedia Group (474) a Albatros Media (697). Pomineme-li poslední dvě zmínované nakladatelské společnosti, které zahrnují více vydavatelských subjektů, rozdíl v počtu titulů jsou minimální. Masarykova univerzita je druhým nejproduktivnějším vysokoškolským nakladatelem v České republice, což je pro nás velmi příjemné a povzbudivé. Ze třiceti největších nakladatelských subjektů, jež vydaly v roce 2014 více jak 100 titulů, je Masarykova univerzita na druhém místě ve vysokoškolských nakladatelích. Pro větší přehled uvádíme tabulku ze Zprávy SČKN:

Nakladatelství	Typ	Místo	Počet titulů vydaných v letech				
			2014	2013	2012	2011	2010
Albatros Media*	a. s.	Praha	697	623	759	804	753
Euromedia Group*	komodit. s.	Praha	474	487	500	474	481
Univerzita Karlova	vš	Praha	373	358	359	322	349
MOBA	spol. s r. o.	Brno	359	337	341	356	375
Grada Publishing	spol. s r. o.	Praha	348	372	367	420	405
Masarykova univerzita	vš	Brno	343	311	216	286	269
Baronet		Praha	316	176	156	70	84
Univerzita Palackého v Olomouci	vš	Olomouc	310	492	248	224	178
EGMONT ČR	spol. s r. o.	Praha	306	310	253	210	267
AV ČR	státní	Praha	265	268	240	257	241
Svojtka & Co.	spol. s r. o.	Praha	258	260	197	143	209
Synergie Publishing SE		Dolní Břežany	236	54	58	27	31
Mendelova univerzita v Brně	vš	Brno	230	180	78	84	80
Nakladatelství Fragment	spol. s r. o.	Praha	316	220	190	163	192
Mladá fronta	a. s.	Praha	190	170	164	164	191
Ostravská univerzita	vš	Ostrava	179	127	81	147	131
Karmelitánské nakladatelství		Dačice	168	85	156	83	107
Vysoká škola báňská – Techn. univ.	vš	Ostrava	165	177	118	136	179
Argo	spol. s r. o.	Praha	160	146	139	132	138
Nakladatelství ČVUT v Praze	vš	Praha	158	185	132	213	174
Portál	spol. s r. o.	Praha	145	138	152	166	154
Tribun EU	spol. s r. o.	Brno	144	91	92	136	159
Rebo Productions CZ	spol. s r. o. Dobřežovice	Dobřežovice	125	91	126	123	171
Technická univerzita, Liberec	vš	Liberec	117	89	93	111	139
Nová Forma	spol. s r. o.	České Budějovice	116	126	117	119	100
Nová škola. Brno	spol. s r. o.	Brno	114	96	6	98	83
Juhaňák Stanislav – Triton		Praha	108	75	110	108	78
Univerzita Hradec Králové	vš	Hradec Králové	107	71	46	69	62
Wolters Kluwer ČR	a. s.	Praha	104	92	116	115	99
Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem	vš	Ústí nad Labem	103	70	70	61	89

* Společnost s více vydavatelskými subjekty.

Další velmi zajímavé srovnávací údaje představuje přehled nakladatelů podle **charakteru vlastníků**.

Logicky stabilní je v posledních třech sledovaných letech počet vysokoškolských nakladatelů (1,9 %) a poměrně stabilní je i jejich produkce (13,7 % v roce 2012 až 14,4 % v roce 2014 z celkového počtu titulů vydávaných v ČR).

Poněkud variabilnější je počet nakladatelů i jimi produkováných titulů v řadách státních nakladatelství, nakladatelství regionální správy a ostatních nakladatelství. Nejpřehledněji je vše uvedeno v následující tabulce:

	2012		2013		2014	
	nakladatelů	titulů	nakladatelů	titulů	nakladatelů	titulů
Vysokoškolská nakladatelství	1,9 %	13,7 %	1,9 %	15,4 %	1,9 %	14,4 %
Státní nakladatelství	3,7 %	6,6 %	4,5 %	6,0 %	5,7 %	5,7 %
Nakladatelství regionální správy	11,5 %	4,3 %	11,9 %	3,9 %	12,9 %	5,6 %
Ostatní nakladatelství	82,9 %	75,4 %	81,7 %	74,7 %	51,2 %	74,3 %

Nejvíce nakladatelů **sídlí** v Praze (52,7 %) a v Brně (13,1 %). Sledujeme-li trend v této oblasti v průběhu let, převládá oslabování dominantního postavení Prahy a zvyšování podílu velkých, zejména krajských měst a rozprostírání knižní produkce do dalších míst.

Pokud jde o **knižní maloobchod**, i v roce 2014 pokračoval směr v úbytku tradičních knihkupectví a posilování velkých knihkupeckých sítí a knižních domů, expanze a zlepšování služeb internetových obchodů. Malí a střední knihkupci nemohou konkurovat velkým knihkupectvím s rozsáhlou prodejní plochou, tedy i s možností široké nabídky žánrů a titulů, stejně tak jako velkým slevám a množstevní nabízených titulů internetových obchodů.

Začlenit Masarykovu univerzitu do systému knižního maloobchodu není snadné. Přestože využívá všechny tři zmíněné způsoby distribuce – vlastní prodej v budově Nakladatelství, služby knižního velkoobchodu a dodávky do partnerských knihkupectví a internetový prodej prostřednictvím Obchodního centra – není prodej realizován optimálně. Chybí dostupnější prodejní resp. odběrné místo v centru, v blízkosti největší koncentrace potenciálních zájemců, studentů. Prodej prostřednictvím knižního velkoobchodu, resp. distributorů, je závislý na jejich zájmu o mnohdy úzce specializované tituly určené omezenému počtu koncových zájemců. Vysoký rabat, který je zde samozřejmostí, způsobuje, že knihy jsou často prodávány de facto za pořizovací náklady. Internetový prodej má také svoje úskalí. Prostředí Obchodního centra nebylo koncipováno jako klasický e-shop. Svoji komplikovaností a těžkopádností může některé zájemce od nákupu odradit, rovněž slevy nemohou být poskytovány v takové výši, jak je tomu u běžných

internetových obchodů. Podstatné také je, že každý rok roste počet neprodejných titulů a dochází tak k omezení nabídky Masarykovy univerzity pro knižní maloobchod, přestože produkce rok od roku stoupá.

Roste také podíl **elektronických knih**. Jejich podíl na českém trhu se v roce 2014 téměř zdvojnásobil oproti roku předchozímu, přesto tvoří jen cca 1,7% podíl. Údaj může být poněkud zkreslený, protože nezahrnuje propagační knihy zdarma; ty, jimž vypršela autorská práva a jsou rozdávány zdarma; zdarma se souhlasem autorů a knihy cizojazyčné, zakoupené u zahraničních distributorů. Naopak výše uvedené číslo zahrnuje prodej českých knih uskutečněný zahraničními, zejména slovenskými zákazníky, který lze odhadnout na 5–10 % z celkového prodeje elektronických publikací.

Do konce roku 2014 bylo vydáno přibližně 14 000 e-knih přibližně 250 nakladateli a jejich průměrná cena se pohybovala kolem 120 Kč bez DPH. Zajímavý je také údaj o počtu čtecích zařízení v ČR – 600 000 čteček elektronických knih a 1,2 milionů tabletů. S tímto počtem je v přímém rozporu počet prodaných elektronických knih, který v roce 2014 dosáhl přibližně 1 mil. kusů, i když přičteme možné e-knihy zdarma, k součtu zařízení pro čtení e-knih v ČR se zdaleka ani nepřiblížíme.

Nabídka knižního trhu zahrnuje i **audioknihy**, k nimž však nejsou k dispozici objektivní čísla. V letech 2014–2015 vzrůstá počet vydaných titulů a posun prodeje od nosičů CD k elektronickým formátům. Produkce audioknih stále silně pokulhává za nabídkou papírových knih a jejich distribuce je více méně doménou internetových obchodů vzhledem k problémům s prezentací v klasických kamených knihkupectvích a průběžnému úbytku prodejen s hudebními nosiči.

Knižní produkce je tradičně **podporovaná státem**. V letech 2010–2015 granty udělované MK ČR vzrostly z 33 313 000 Kč (2010) na 37 972 000 Kč (2015). V rámci výběrového dotačního řízení z prostředků MK pro program „Kulturní

aktivity“ jsou spolufinancovány knihy z oblasti české beletrie a sborníky, překlady, dětské knihy, periodika, překlady českých knih, literární akce (ostatní projekty), mimořádné dotace (priority MK), Česká knihovna. Díky podpoře státu vyšlo v roce 2014 zhruba 143 000 výtisků (údaj z přihlášek pro granty), které představují 0,9 % celkové roční české titulové produkce a zhruba 0,5 % prodaných knih. Průměrná dotace na 1 podpořený svazek byla zhruba 50 Kč, tedy asi 21 % průměrné koncové ceny.

Český knižní trh představuje asi 10 650 **pracovních míst**. Přibližně stejný počet tvoří nakladatelští pracovníci (3 400) a knihkupci s distributory (3 400), autoři (800), překladatelé (600), grafici a typografové (650) a pracovníci v polygrafii (800) obsazují menší část míst.

V České republice jsou v současnosti tři střední **školy**, které umožňují vzdělání pro knihkuppe a nakladatelské pracovníky (v Brně a dvě v Praze). Vysokoškolské vzdělání nabízí FF UP v Olomouci (Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích prostředcích), ostatní vysoké školy mají ve svých studijních programech pouze dílčí přednášky a semináře (FF UK, Praha – *Nakladatelská teorie a Nakladatelská praxe a Příprava a vydávání e-knih*; MU, Brno – Čtenáři a čtení; FSV UK, Praha – *Dějiny nakladatelství a Od Melantricha k Albatrosu*; Univerzita Pardubice – *Editorská a nakladatelská práce, Dějiny knižní kultury, Knižní ilustrace*). Některé další vysoké školy nabízejí jednotlivé semináře z oboru redakční práce nebo o knižní typografii.

Nezbytnou součástí knižního trhu jsou **knihovny**. V ČR jich bylo v roce 2014 celkem 5 360 a jejich počet je v letech 2010–2014 více méně stabilní, podobně jako počet registrovaných čtenářů (1 440 000). Ročně si čtenáři vypůjčí průměrně 63 000 000 knih, v roce 2014 to bylo 62 614 000 kusů. Prostředky na nákup

v knihovnách každoročně pomalu vzrůstají (2013 – 322 919 344 Kč). A v knihovnách v roce 2014 pracovalo 5 345 zaměstnanců.

Ke knižnímu trhu patří také **knižní veletrhy**, různé prodejní a prezentační akce a festivaly. Nejznámější Svět knihy Praha má už dvacetiletou historii (od roku 1995) a vystavovatele z ČR i ze zahraničí. V roce 2014 vystavovalo 409 vystavovatelů na ploše 3 206 m² a ve 191 stáncích. Veletrh navštívilo 38 000 návštěvníků a bylo to o 2 000 více než v předchozích dvou letech, kdy byl počet shodný (36 000).

Podzimní knižní veletrh v Havlíčkově Brodu svoji historii začal psát v roce 1991 a v průběhu let se stal druhým nejvýznamnějším veletržním knižním podnikem v zemi. V roce 2014 vystavovalo 165 vystavovatelů a veletrh navštívilo 14 500 návštěvníků.

K dalším akcím s podobným zaměřením patří Polabský knižní veletrh v Lysé nad Labem, Ostravský knižní veletrh, Knihtex a Tabook. Jiné, které v průběhu let vznikaly, neměly dlouhého trvání, ať už to bylo v Brně nebo v Olomouci.

Podpoře čtení se věnují vedle knižních veletrhů s jejich doprovodnými programy nejrozličnější dlouhodobé projekty i jednorázové akce. K nejznámějším patří Festival spisovatelů, Rosteme s knihou, Celé Česko čte dětem, Měsíc autorského čtení a další.

Co říci na závěr?

Knižní trh v České republice roste, co do počtu vydávaných titulů, ustálil se v počtu nakladatelů, vydává se více elektronických knih i audioknih, přibývá čtenářů. Nabídka beletrie i odborné literatury je velmi pestrá a pomocí fenoménu dnešní doby – internetu – je nakupování velmi pohodlné a dá se i významně ušetřit.

Z pohledu vysokoškolského nakladatele je třeba konstatovat, že se vydává stále více titulů v tištěné a elektronické verzi nebo pouze v elektronické verzi, každoročně roste počet tzv. neprodejných knih a knih v režimu Open Access, což přispívá k daleko rychlejšímu šíření nejnovějších vědeckých poznatků mezi odbornou veřejnost. Rychlost však někdy bývá na škodu vlastního zpracování titulu a často se ztrácí kvalita „řemesla“ ať už v oblasti jazykové, typografické nebo i polygrafické u tištěných publikací. Umístění na prvních místech v žebříčku produktivity nakladatelů by nemělo být prestižní známkou jen co do kvantity, ale především pokud jde o kvalitu. Vydávat hodně a kvalitních titulů obsahem i provedením, které si najdou čtenáře, je zbožným přáním každého nakladatele. Masarykova univerzita se o to snaží už hezkou řádku let, některé knihy získaly významná ocenění a nominace a našim cílem je, aby značka edice munipress byla vždy značkou kvality.

Údaje byly použity ze Zprávy o českém knižním trhu 2014/2015 vydaném Svazem českých knihkupců a nakladatelů v roce 2015, ISBN 978-80-905680-4-4.

Ilustrační fotografie: Mgr. Radek Gomola